

Tone Gaspari

Patrulja

Poročnik se je zravnal: »To je pred moja kaverna.« Odgovoril je še desetniku: »Bom vaju priporočil stotniku. Mogoče odideta oba. Ti in Prevesnik.«

Samo še Žust, ki se je vlegel poleg Dorča in poizkušal zaspati, je dejal prav vsakdanje, ali popolnoma razumljivo in resnično: »Še en teden v tej smrdljivi luknji.«

5.

Poročnik je odšel. Desetnik je segel po pismu. Zasukal se je k sveči ter dejal Prevesniku, ki je čepel na zaboju ročnih granat, naj leže tja na Vrhunčevo. Obema, Dolniku in Prevesniku, je postalo lahko, ker sta oba mislila na dom. Dolnik se je tak zbal pisma; roke so se mu tresle, ko je naravnaval zmečkano in omaščeno kuverto. Skrivaj se je ozrl kakor tat po ležiščih. Ni maral, da bi ga kdo zdaj opazoval in da bi mu z obraza oprezoval sporočil.

Tedaj je prilezel v kaverna ordonanc. Dolnik se ga je ustrašil. Zastrmel je: »Kaj je spet?«

»Poročnika iščem,« je zasopel ordonanc. »Hudič! Zdaj me pošilja v jarek, ko bodo začeli.«

»Ti si sè zadaj prespal. Je že prav tako!« Suhnik je privoščil.

Desetnik je slutil. Boječe je vprašal: »Kaj je novega?«

»Kličejo poročnika.«

»Lažeš,« se je zares razburil Tavželj. »Patrulja bo.«

»No? Saj si zadosti neumen, če pojdeš.« Ordonanc je sédel k desetniku, ki je stisnil pismo spet v žep.

»Ti, ti si neumen, ker se brez potrebe podiš po kavernah. Kdo te je klical? Mi se ne brigamo za vas. Pustite nas!«

Blek se je toliko vzdignil, da je videl ordonanca. In Tavžlja je pogledal. Ugibal je, kaj bi rekel. Beseda patrolja ga je presenetila. Patrolja pred ofenzivo! Še nikoli ni bil zunaj pred ovirami. In če njega doleti? Zdrknil je s komolca na ležišče in prislonil čelo prav k mokri skali, da ga je zeblo po vsem telesu. Dejal bo, da je bolan, je pomislil. Zamižal je in čutil, kako ga greje in mrazi. Silno truden

je postal. Tak ne more nikamor. Rajši pogine v kaverni. Drugi so govorili, pa ni nič slišal, dokler ni spet potreslo kaverno in upihnilo svečo.

V temi so nadaljevali tiše. Ordonanc se je razgovoril, kakor bi čital iz knjige. Razodeval je vse kakor skrivnost. Telefonisti se zadaj spogledavajo, ker prisluškujejo čudnim vestem. Nemška armada nam prihaja na pomoč. Zgoraj nekje v gorah bodo začeli, da prehite Italijane.

»Na Tirolskem naj sunejo, če je res vse to,« se je Zanjkar spomnil. V mislih je vse videl. »Prav v hrbet jim padejo in ves tale gnoj ne bo mogel nikamor.«

Zdaj se je tudi Prevesnik spomnil, kar je bil slišal zadaj nekje. Matevž mu je pravil, da je pred tednom pri belem popoldnevu mar-

širal iz Nabrežine ves nemški polk v jarke. In peli so, kakor da bi šli na manevre. Ponoči sta se vrnila komaj dva bataljona. Ostale so vse pospravili italijanski šrapneli in granate. Poročnik se je vrnil. Sporočili so mu, da ga iščejo. Desetnik je prižgal svečo. Ordonanc je vstal in pozdravil, kakor je moral pred stotnikom.

Vsem se je neumno zdelo. Prisluhnilo so, kaj bo. Poročnik je vzel list in preletel stotnikovo pisanje. Zagledal se je za trenutek v ordonanca, kakor bi hotel zvedeti kaj več. Nato je podpisal in dejal: »Pridem!«

Ordonanc se je splazil spet iz kaverne. Komaj je stekel nekaj korakov, je butnilo za njim. Tako je zagrmelo, da se je od strahu opotekel in padel k Vrhuncu v zakop. Tudi Vrhunc je že počepnil. Pred kaverno je izgrebla granata velikanski lijak in vrgla črpalko za vodo čez okop.

Takoj nato so prižvižgali šrapneli, ki so kovinasto zapeli, ko so eksplodirali nad jarkom. Krogle so se posule. Oba sta se z vso močjo stisnila v ilovico, kakor bi bila v njo vzrastla. To sta znala. En drobec granate je še brnel v zraku kakor tanek motor. Nihče ni vedel, kam bo vsekali. Ali v meso ali v kost ali v blato. Zato sta se oba še bolj stisnila. Ordonanc je zrinil glavo pod Vrhunčev komolec. Zamomljal

je nekaj in tiščal usta v kot. Počakala sta, kaj bo. Mir. Drobec je odbrnel nekam daleč. Oddahnila sta se.

»Kaj strašiš tu?« je dejal Vrhunc, si popravil čelado in z nosa obrisal ilovico. »Vi ordonanci ste kakor nočni ptiči; nikoli ni nič dobrega z vami.«

»Moram!«

»Kaj bo?«

Zdaj je ordonanc, ki ga je bilo vse to ujezilo, povedal po pravici: »Patrulja!«

Ogledal se je okrog, kakor bi meril razdaljo in nevarnost, ter se zatekel v stranski jarek.

6.

Popoldne se je nebo prevleklo s sivino; začelo je pršiti. Streljanje je ponehalo. Ta tišina in sivina in drobni izcedek so stisnili vso pokrajino kakor v prepad in na dnu se je zdelo, da stoji stražar sam. Ni bilo predmetov nikjer; komaj par korakov razgleda po mokri, razriti ilovici. Takih dni so se bali. Na stražarje je nekaj leglo kakor omotica. Fronta je zaspala, da se je v prvem jasnem dnevu prebudila s peklom. Ali ko je bila izmenjava in je stražar stopil spet v kaverno, je bil ves drugačen. Polna kaverna je bila besed. Sveča je mirno gorela, zrak je bil gost in bolj vlažen; le tiščal je odnekod smrad mrličev. Tja pred žične ovire so se zatekle iz kavern

podgane na gostijo. To so dobro vedeli vsi v kaverni. Ko jih bo spet preplašila prva granata, se bodo zagnale nazaj. Prinesle bodo s seboj dolge, gole, mokre repe in mrličevine na šapah.

Prevesnik je stopil v kaverno. Odložil je masko, čelado in se odpasal. Obesil je ročno granato, sedel in prisluhnil. Nihče ni spal. Polegavali so, sedeli sključeni in zverženi, ker jih je vse bolelo. Med pogovorom so neprestano mislili na menažo.

»Danes bo prej, ker dežuje in ker je v jarkih mirno,« so dejali nekateri.

Vrhunc je poslušal in mislil na pošto, Zanjkar na komis, na cigarete in na rum. Samo Prevesnik je videl poročnika, ki je šel pred pol ure mimo njega v jarku k bataljonu. Gledal je za njim in ni mogel odmakniti oči. In zdaj je dejal vmes, da ni nikamor šlo: »Poročnik je že šel.«

Vrhunc je ponovil: »Patrulja bo.«

»Saj vemo!« Gošče ni maral teh besed. Iztegnil se je na hrbet in podložil glavo z rokami. Suhnik je izpljunil slino, ker so govorili o menaži. Mislil je, zakaj je Prevesnik to izustil in je tudi dejal: »Pro-

Vrhunc je ponovil: »Patrulja bo.«

Pa se ni dalo več ustaviti. Blek si je navijal rdeče lase. Zamrmral je, ker se je zbal sam svojih besed: »Rajši ofenzivo kot patroljo.«

Nekateri so se ozrli vanj. Desetnik tudi. Suhnik je vzdignil lopastasto dlan: »Gobec drži!«

In vendar so v molku vsi premišljevali Blekove besede. V vse je leglo strašno vprašanje in hkratu točen odgovor: nekaj dni še v kaverni, toda medtem se bo zgodilo. Nihče ne uide, pa naj se še tako brani.

Še Prevesnik se je iztegnil po polici. Preden je šel na stražo, je skrivaj prerezal zadnji kos suhe svinjine, ki jo je bil prinesel s seboj z dopusta. Nekaj kruha je razdal, da bi mu ga ne izmaknili, ali meso je skrbno zavil v kos papirja in ga potisnil za konzervo. Tja v poslednji kot nahrbtnika se tudi Prekle in Zanjkar nista upala. Tam je vsak nosil s seboj »železno porcijo«, konzervo guljaža, ki je bila za vsakogar preizkušnja, ko je izostala menaža. Najmilejša kazen je bila patrolja; kdor je pa ukradel »železno porcijo«, je bil izgubljen. Prevesnik si je marsikaj mislil, celó najhuje, zato je segel v nahrbtnik, izvlekel spet svinjino in jo narezal. Kos je potisnil v usta.

Tiho je bilo zdaj v kaverni. Ko je pospravljaj po nahrbtniku, je zaropotalo, kakor bi z nožem udaril ob posodo. Vsi so poznali vsak najmanjši šum. Nič se ni zgodilo, da ne bi vedeli in razumeli vsi. Še misli so si prebirali. Že dolgo je poznala ta družina vse tajnosti, vse skrbi in dobrote med seboj. Desetnik je zato čakal s pismom do menaže. Ko se bodo zgnetli h kotlu, bo lahko mirno prebral poročilo. Tako se je zdaj odločil. Toda neprestano je mislil, kaj je v njem in kaj naj reče, če ga kdo vpraša. Dejal si je zdaj, da je neumen, ker pripoveduje tem kladam o Ancu. Edino Vrhunc ga znabiti razume. Gošče in Zanjkar, ki spuščata v spanju sapo, da se vsa kaverna osmradi, pa brijeta iz vsega norce.

In zdaj, ko je zunaj deževalo in so italijanski topovi počivali, je bilo v kaverni pretiho za marsikoga. Vse dni se je živčevje ob butanju

v kaverno potresalo in je v kosteh cvrelo in v možganih šumelo, da je telo končno rabilo neprestan nemir. In tudi zdaj so misli v tem miru ugibale, kaj bo čez uro, dve, kaj bo jutri. In bolj ko so se otre-sali vsi fronte in mislili drugam, prej se je vrnila vojna in z njo še huje, kot je bilo v resnici. Preklca, ki je mislil na komis in kvarte, je ta ropot konzerve zmedel.

»Fantje, če ne bo menaže, pa konzerve!« je poudaril, kakor bi ukazoval. Pljunil je v mlakužo pod seboj.

»Koliko je ura?« je zaradi menaže kar tako vprašal Gošče.

Suhnik ga je potolažil: »Kaj jih tam zadaj briga ura! Najprej se sami napasejo in nažro.«

»Zato pa pravim: kar po konzervah!«

»Kaj bi rad visel?« se je ustrašil Vrhunc in se ozrl v Preklca.

Desetnik je sam tudi mislil o menaži in konzervah.

»Kam me naj priveže v kaverni?« je še pred desetnikom dejal Preklc. »Smrtnik me ne bo. Sva že v Galiciji skupaj stradala.«

»Vsi niso Smrtniki,« je dejal resno in z basom Tavželj, ki je verjel v grozno pravljico o ciganu Hudoroviču. »Naj te dobi Langer v roke, pa ne boš več migal. Najprej čez noč na kol, nato pa ob zid!«

Res je bil cigan Hudorovič v Galiciji odprl konzervo, ki jo je ukradel sosedu, da »ni od gladu umrl«, kakor je bil izpovedal. Eno noč je visel privezan. Ko je stopil zjutraj stotnik predenj, da bi mu odpustil, in ga je sam odvezal, se je črnemu ciganu od bolečin zmedlo, da se je s poslednjimi močmi zapodil stotniku za vrat in bi ga bil skoraj zadušil. Čez pol ure so ga zavlekli k podrti bajti in so ga ustrelili. Fronta je v ustnem izročilu napravila iz cigana junaka in iz kratke vesti grozno povest, ki se je je vsak rekrut ob prejemu konzerve prestrašil, da je v njem živela še hujša v mislih in v besedah. Tako je šla ta legenda po vseh frontah in je zaživela že ob samem imenu konzerva v strašni domišljiji.

Tavželj jo je poznal kakor očenaš in jo je neprestano pogreval, dasi se je je bal kakor patrolje.

»Koliko je ura?« se je spet zadržal Gošče. »Vraga, pustite konzerve! Zdaj bo menaža.«

Padla je nekam daleč granata.

»Aha! Spet bo muzika.« Desetnik je ukazal, naj kdo pogleda ven. Suhnik se je vzdignil, ščofotal preko mlakuž in pomolil glavo iz kaverne. Dež je bil ponehal. Mrak je visel nad okopi, nekje se je vzdignila prva raketa. Na levi se je tiščal ob ilovico kakor mokra vreča Dorč, na desni je stal pokonci in nepremično Žust. Še dalje zadaj je razložil, kako dva rineta po mokrem jarku.

»Menaža!« je oznanil Suhnik, ko se je vrnil, in je rajši pljunil, da ni požrl sline.

(Dalje.)

Kljukec in njegove prigode

Tretji večer

Kljukec ustrelil jelena s češnjevimi koščicami in plava z racami po zraku. —
Kljukec vodi slepo svinjo s pujskovim repom.

»Saj poznate, tovariši lovci, zgodbo o našem varihu, svetem Hubertu, in njegovem jelenu s križem med rogovjem! Temu svetniku izkazujem vsako leto na Hubertovo, na dan 3. listopada, primerno počaščenje v veseli družbi, in skoraj bi se upal trditi, da tista zgodba s križem sredi rogovja ni nikaka bajka in da se še dandanes kak takle jelen potika po nedotaknjenih pragozdih.

Zato pa vam povem nocoj čudežno zgodbo, ki se mi je z nekim jelenom primerila — pa prav zares!

Ko sem bil nekoč na lovu že ves svoj svinec popokal, pridrvi nenadoma ponosit jelen, pa se vstopi naravnost predme, pogledujoč me z mirnimi očmi, kakor bi bil vedel, da je moj mošnjiček s šibrami čisto prazen.

No, čak', rogovilež predrzni, zdaj ti posvetim! sem si mislil pa brz nasul smodnika v pihalnik, a na vrh prgišče češnjevih koščic; zakaj po gozdu grede sem iz dolgega časa pridno zobal češnje-drobnice.

Jelen je venomer buljil vame, kakor da se mi hoče rógati in smejati — čakaj: pemf! sem mu izstrelil češnje v naboj v drzno čelo med rogovje.

Rogovilež je nekajkrat stresel z glavo, nato se mi je vljudno priklonil, mi pokazal zadnjo plat pa zlagoma odkorakal globlje v goščavo. Oj, kako žal mi je bilo, da nisem imel srnjih šiber pri sebi!

Domá so vrhutega še norce brili iz mene — in kadar koli smo češnje zobali, je vsekdar kak porednež šel nabirat koščic, da bi jih imel jaz za v pušo, kadar se zopet odpravim na jelene. Naposled je bila ta šala že kar priskutna.

Eno ali dve leti nato smo zopet gonili v istem lovišču. Pa mi je pridrvel naproti močan jelen, ki mu je med rogovjem rastla — češnja, visoka najmanj deset čevljev. Takoj sem se spomnil, kajpak, kako sem bil pred leti streljal s češnjevimi koščicami. No, seveda, prav tisti rogovilež, ki sem ga že davno zaznamoval! In sem sprožil petelina pa mu poslal svinčenko naravnost za pleče. Ko se je zvalil na tla, sem imel pred sabo pečenko in sadje, kar oboje hkrati; zakaj drevo je bilo polno zrelih, okusnih češenj.

Človeku se pač marsikaj čudnega nameri! Kaj neki porečete o tejle prigodi? Saj veste, da s slanino lovimo miši! Jaz sem pa nekoč

s koščkom sala ujel — kaj menite? — kar trinajst rac. To pa se je takole zgodilo:

Ko sem se nekega jutra odpravljaj na lov, sem opazil, da je motvoz, na katerem je bil privezan rožič s strelnim prahom, da je torej t. motvoz na dveh mestih že močno odrgnjen in slab. Še ko sem ga prek rame obešal, sem si mislil: Ne vem, če bo ta trhla stvar še dolgo držala!

In res, tako se je tudi zgodilo. Na večer sem prikorakal do jezera, po katerem je plavalo vsaj kakih dvanajstero rac tako raztrošeno, da ne bi mogel na en strel več kot eno vzeti na muho. Pa vendar bi bil najrajši dobil kar vse; zakaj za drug dan sem bil povabil večjo družbo na obed. In sem segel po rožič s smodnikom, in lej spaka, res sem ga bil spotoma vsejal. Ko sem se bil plazil skozi gosto borovje, se mi je motvoz bržčas na kako rogovilo obesil in se utrgal, pa v gošči tega nisem opazil. Sploh je bil tisti dan nesrečen zame. Že zjutraj zarana sem bil srečal staro čarovnico, rdečelaso Katro, in tako nisem že ves dan niti enkrat sprožil puške.

Smola! In sedaj sem imel samo še en naboj v pihalniku, a nič smodnika več! A kaj si hočem pomagati z eno samo račko?

V stiski sem se spomnil, da imam v torbi še košček slanine od gnjati, ki sem jo bil vzel s seboj za prigrizek. Odmotal sem vrstico, ki sem imel z njo psa privezanega, pa sem si iz štirih odvitih pramenov napravil precej dolg motvoz, ki sem mu na koncu privezal tisti mastni kos gnjati. Skrivši se med ločje in trstje, sem vrgel vabo daleč na jezero. In na moje veliko veselje, je priplavala najbližja raca in slastno pogoltnila privezani kosec slanine. Pa kar kmalu nato je kosec,

še čisto neprebavljen, zadaj zopet spustila iz sebe; pa je izloženo vabo kar ročno pohlastala spet druga rasa. To se je ponavljalo kar zapored pri vseh, tako da se je naposled nabralo vseh dvanajst rac kot molek na motvozu.

Vesel sem bil tolikega lovskega uspeha, pa sem si ovil rešto rac okoli pasu in se odpravil domov. Spotoma pa mi je obilni tovor le nekam neroden prihajal. Kar mi nenadoma zmanjka tal pod nogami in se dvignem v zrak. Zakaj vse še čisto žive race, pomislite, so začele frfotati, ko so se bile opomogle od prvega strahu, pa so me z združenimi močmi dvignile visoko v ozračje.

Skraja me je zračna vožnja malko osupnila, a kmalu sem se zavedel in sem veselo jadral proti domu, vihrajoč s škrici svoje suknje po vetru.

Ko smo pripluli nad dimnik moje domače hiše, sem kar na moč hitro zavil vrat racam drugi za drugo, tako da sem padel navpično nizdol. Nameril sem svoj padec tako, da sem zdrknil naravnost skozi čimnik — precej nenavadna pot, kaj ne, prijatelji? — ter priletel na sredo ognjišča.

To vam je zazijal moj kuhar, ki se je ravno pripravljaj, da podneti ogenj in skuha večerjo! Moj zvesti spremljevalec tistega dne, moj vrli prepeličar Pikas, je ves čas s tal zasledoval čudno vožnjo po zraku, pa je zdaj začel pred vrati lajati, praskati in udelavati, ko je videl, po kako nenavnem vhodu se je njegov gospodar vrnil domov.

Da, da, s salom lovimo miši, pa tudi — race!...

Seveda, to je res, pri takihle stvarih moramo tudi nekaj sreče imeti! Saj sreča dostikrat popravi celó naše napake in slabosti.

Tako sem na primer nekoč naletel v debelem hrastovju divjega pujska in staro svinjo, ki sta jo brisala v sled drug za drugim. Takoj sem vrgel puško k licu ter pomeril zdaj na starks zdaj na mladiča — bliskoma preudarjajoč, naj li poderem mater ali sina. Končno sem sprožil — pujsek je zdrav oddrobencal po stečni!

Stara sogja pa je obstala kot ukopana. Šment, to pa treba bliže pogledati! Stala je starka, stala kakor pribita, zakaj bila je — slepa! V čeljustih je držala z zobmi konček pujskovega repa. In prav tisti košček repa je bila moja svinčenka zadela; nakar jo je mladič pobrisal v goščavo, mati pa je obstala na mestu, izgubivši svojega vodnika.

Čisto razumljivo, kaj ne, da sem zgrabil tisti štrcelj repka, ki ga je držala starka v čeljustih, pa sem vodil z njim slepico domov. Tu sem poklical svojo ženo, da bi videla, kak lep kos divjačine ji je kar sam pripeljaj v kuhinjo.

Dvomim, da bi se še kdaj komu primerilo, na tak čudežen način si priskrbeti divjačine! To je pač sreča, kaj ne? ... (Dalje.)

Botra smrt

Legenda v šestih slikah

SIROMAK

NJEGOV SIN, ki je pozneje

ZDRAVNIK, nazadnje KRALJ

BOGATI SOSED

KRALJICNA, ki je pozneje KRA-

LJICA

ZDRAVNIKI

BOLNIKI

OZDRAVLJENI

LJUBI BOG

VRAG

SMRT

LJUDSTVO

Prva slika

Na desni obcestni kamen in golo drevo, pokrito s snegom. Sneg naletava. Vesela godba, vmes kričanje Bogatega sosedu, pasje lajanje, veter.

SIROMAK (*pride z desne*).

GLAS BOGATEGA SOSEDA (*zadirčno*): Na cesti si poišči botra! Poberi se k vragu! (*Pasje lajanje*.)

SIROMAK: O ti sosed trdosrčni! (*Sede na obcestni kamen*.) Dvanajst orok mi je darovala žena in vse smo lepo vzgojili. Pri trinajstem je omagala. Umrla mi je, reva... Ti pa me na cesto mečeš v snegu in vetru, da drgečem v mrazu ves lačen in ubog, ko ti veseljačiš ob godbi in polni mizi! Prav, že prav! Tudi zate bo prišel dan plačila! Pa tudi, če bi se metal za meno in se mi ponujal za botra, te ne maram več! Prvega, ki ga srečam, rajši kot njega, bogatega sosedu. Da, in prav to bom storil! Tu počakam in poprosim za botra prvega, ki pride tod mimo, pa če bi bil najslabši. Več kakor »ne« mi ne more reči... (*Svetla luč z leve. Veter poneha*.) No, glej, nekdo že prihaja. (*Vstane*.)

LJUBI BOG (*v obnošeni obleki pride z leve*).

SIROMAK (*mu gre nasproti in se odkrije*): Dragi mož, najbrže tudi sami nimate več kakor jaz, toda...

LJUBI BOG: Saj vem, kaj ti leži na sreču. Nič mi nikar ne pripoveduj. Boter bom tvojemu novorojenčku in skrbel bom, da bo postal dober človek.

SIROMAK: Hvala vam lepa, dragi mož! Vaša obljuba mi bo zares lep botrski dar. Toda... kako ste vendar uganili moje želje? Saj vas ne poznam.

LJUBI BOG: Jaz pa poznam tvojo bedo in skrbi. Tudi sem slišal, kako te je bogati sosed napodil.

SIROMAK: Tedaj ste pa naš ljubi Bog! Oprosti mi, v tej ponošeni obleki te nisem mogel prepoznati.

LJUBI BOG: Le zakaj si šel prosit trdosrčnega soseda za botra? Zakaj nisi precej mene prosil?

SIROMAK: Tebe? Oh, k tebi jih prihaja toliko... Tudi jaz sem te že večkrat klical, pa me nisi slišal.

LJUBI BOG: Danes pa sem prišel k tebi.

SIROMAK: Ampak... Kljub temu... Ne zameri mi — nočem te za botra!

LJUBI BOG: Ali me imaš za takšnega, kot bogatega soseda?

SIROMAK: Res ne vem, kako naj to povem...? Ah, to je tako, vidiš, ljubi Bog: bogatim deliš in dopuščaš, da reveži

stradajo. Moj sosed je bogat, toliko ima, da bi se lahko nasitilo trikrat po dvanajst otrok — pa mu ne daš nobenega. Na mojo beračijo pa obesiš vsako leto enega, nazadnje pa dopustiš, da mi umrje žena... Ne, ne, ljubi Bog, hvala lepa, tvojega botrstva zares nočem!

LJUBI BOG: Hm... Kakor hočeš! Siliti te ne maram. Vi ljudje bi radi vse bolj vedeli kakor jaz. Glej, ti si res ubog — toda pošten mož! Takšni bodo tudi tvoji otroci: pridni in pošteni! Če bi dal pa bogatinu katerega, bi bil prav takšen, kakor je on sam in vam vsem bi se še slabše godilo. Sedaj morda ne razumeš vseh mojih besed, ko pa boš vse doumel, bo dobro zate! Dobro sem ti mislil storiti, veruj mi! (*Odide na levo. Svetloba obledi, godba utihne, veter močnejše zavija.*)

VRAG (*v črni svili prihaja z desne*).

SIROMAK (*se praska za ušesi*): Morda pa le ni prav, da nisem sprejel njegovega botrstva? Vse bi mu moral lepo razložiti. Ljubi Bog ima toliko opravkov, da ne more videti prav v vsakega... In če je res ljubi Bog? (*Se ozira za njim.*)

VRAG (*zakašlja*).

SIROMAK (*se prestrašen ozre*): Kdo ste, gospod?

VRAG: Boter tvojemu trinajstemu otroku — če me hočeš?

SIROMAK: Boter? Kako naj to razumem? (*Maje z glavo.*)

VRAG: Saj ti ni treba ničesar razumeti! Počasi boš že spoznal otrokovega botra, ki ga hočem obsuti z dobrotami in tudi tebe povrhu. (*Žvenklja z denarjem v žepu.*)

SIROMAK: Si torej bogataš? Poberi se k vragu!

VRAG: Tako? Ne, kar tu bom ostal! Tvoj sosed me je nagnal k tebi.

SIROMAK: Potem takem si peklenšček. Kar izvoli nazaj k bogatemu sosedu!

VRAG: Tam sem najmanj desetkrat na dan, če ne večkrat. Tam sem tako rekoč doma.

SIROMAK: Hudiča za botra? Nak, potem mi bi bil ljubi Bog že ljubši!

VRAG: To bi ga veselilo, toda zdaj je prepozno. On ne daje dvakrat!

SIROMAK: In če mi ponujaš sedemkrat toliko, kolikor ljubi Bog...

VRAG: Sicer pa o kakem resničnem darilu ni bilo govora. Iz tvojega otroka bi napravil ljubi Bog dobrega človeka — to je vse! Takšnega blaga pa je že preveč na svetu, to pač ni nobeno dragoceno botrsko darilo. Jaz ti ponujam nekaj bolj resničnega. (*Presiplje denar iz roke v žep.*) Če me vzameš za botra, ti napravim otroka sedemkrat bolj bogatega, kot je tvoj sosed.

SIROMAK: Pa če bi mi ponudil še stokrat več, ko te ne maram za botra! Komur ti daš, bo prav tako hudoben kakor je moj sosed, kajti kar ima sosed, si je pridobil s tvojo pomočjo.

VRAG: Niti jaz niti ljubi Bog ti nisva všeč. On je kriv tvojega siromaštva, a jaz sosedovega bogastva. Kako naj ti ustrežem?

SIROMAK (*z grozo*): Ne zapletaj me v svoje mreže! Ne vabljač za mojo dušo! Rajši poginem na cesti od gladu, kot da bi vragu prodal svojega otroka!

VRAG: Poišči si tedaj kakega boljšega botra, če ga boš našel. (*Zagrmí, zavijanje vetra ponehava. Odide na desno. Tema.*)

SIROMAK (*se vsede obupan na kamen*): O Bog, ali res nisem vreden poštenega botra? Mar nisem storil v svojem življenju vse, kar je bilo mogoče storiti? Ali nisem izpolnil vseh svojih dolžnosti? Da nimam otrok, k tebi, smrt, bi se zatekel! (*Veter poneha, od daleč skrivnostna godba, blede lunina svetloba.*)

SMRT (*se postavi za njegov hrbet in ga potreplje po rami*): Imel si me v mislih in sem prišla! Toda ne zaradi tvojih želja, kajti tvoja ura še ni odbila! (*Mu ponudi roko.*) Za botra me vzemi!

SIROMAK (*prestrašen, iznenaden*): Da, ne bi bila slaba za botra!

SMRT: Jaz sem poslednje, kar čaka slehernika in vsakemu dam enako — siromaku kakor bogatašu. (*Skrivnostna godba narašča.*)

SIROMAK: Udariva, smrt, tebe vzamem za botro! (*Seže Smrti v roko.*)

SMRT: In kaj naj podarim tvojemu novorojenčku?

SIROMAK: Vrne ubogemu otroku njegovo mrtvo mater!

SMRT: Tega ne morem. Komur je luč življenja dogorela in ugasnila, ne more več živeti.

SIROMAK: Pa vsaj h krstu pridi! Povabim te, čeprav bo pojedina bolj klavrna.

SMRT: Jaz hodim po navadi le na pogreb. Kadar pa bo otrok dorasel in me bo potreboval, bom prišla! (*Izgine. Lunin svit blede, dnevna svetloba narašča, skrivnostna godba se prelije v tiho zmago-slavje.*)

SIROMAK: Botro torej imam. Botro namesto botra! Zlodej bo jezen name, ljubi Bog pa še celó! No, ampak smrt ne bo prelomila svoje besede! (*Odide na levo. — Zastor.*)

Druga slika

Siromašna izba. Postelja siromaka z vzglavjem proti občinstvu. Poleg vzglavlja dogorevajoča sveča. Siromak leži v postelji, sin sedi poleg njega.

SIN: Oče, sveča že dogoreva, pa nimam denarja, da bi kupil drugo.

SIROMAK: Saj je ne potrebujem več. Moje življenje se izteka.

SIN: Oče, ozdraviti morate! Še enkrat pojdem k bogatemu sosеду in ga bom prosil, naj mi da nekaj grošev za novo svečo.

OČE: Nikar ne pojdi tja! Tudi tebe bo nagnal s psi ... (*Ga prevzame bolešt.*)

SIN: Oče! Kaj vam je...?

SIROMAK: Tretja, ki sem jo bil tedaj srečal na cesti, bi bila tudi danes najboljša!

SIN: Ne razumem vas, oče...?

SMRT (*se pojavi ob strani v ozadju*).

SIN: Kdo prihaja?

SMRT: Tvoja botra.

SIN: Nikdar nikoli nisem slišal o kakšni botri.

SMRT: Tvoj oče me je vzel za botro, ko si se rodil, a jaz sem mu obljubila, da bom prišla ob pravem času. Tu je moje darilo. Nisem snedla besede! (*Vrže na posteljo šop zelišča.*) To je zdravilno zelišče, ki

ozdravi vsakogar! Toda dati ga smeš le tistemu, ki mu stojim ob vzglavju! Ako me boš videl stati pri njegovih nogah, tedaj mora umreti! Če ne boš mojega darila zlorabil, boš živel v blagostanju in zadovoljstvu! (*Izgine.*)

SIN: Takoj poskusim s tem zeliščem pri svojem očetu, da bom videl, če je res kaj prida to darilo.

SIROMAK: S kom pa govoriš, sin?

SIN: Pravkar je bila tu moja botra in mi je podarila čudežno zelišče, ki vas bo ozdravilo. Tu, glejte!

SIROMAK: Če je bila tvoja botra, tedaj je bila smrt!

SIN (*presenečen*): Smrt...?

SIROMAK: Vzel sem jo za botro, ker sem vedel, da ne bo snedla besede. Ampak zdaj je prišla zavoljo mene!

SIN: Ne, ne, oče! Saj mi je vendar podarila zdravilno zelišče. Zaužijte ga, oče!

SMRT (*se pojavi v ozadju pri vznožju siromakove postelje*).

SIROMAK: Je že tu. Čas je. Vabi me, naj grem ž njo.

SIN: Joj, pri nogah vam stoji! Ne smem vam dati zelišča, oče. Oh... smrt ni mislila na vas! Zdaj, ko bi vam lahko povrnil vse, kar ste dobrega storili zame in bi se vam dobro godilo, zdaj ne smete umreti! (*Ga dvigne v svoje naročje, sveča že pojema in ugaša.*) Ne, ne, preložim vas, da boste imeli glavo pri vznožju, pa vam ne more Smrt do živega! (*Preloži očeta.*) Tako, zdaj vam stoji smrt pri vzglavju, zdaj vam lahko dam zdravilnega zelišča!

SMRT: Otrok, otrok, že prvo uro, pri prvi priložnosti si me ukanil...! Toda naj bo! Prvič ti oprostim, ker si me prevaril iz lju-

bezni do očeta. Naj torej živi! (*Potegne izpod svojega plašča laket dolgo svečo, jo užge ob ugašajoči in jo postavi na isto mesto.*) Tu, ob njegovi ugašajoči sveči mu prižigam novo luč življenja. Toda v drugo ne stori tega! (*Izgine.*)

SIROMAK (*se vsede*): Joj, laže mi postaja... Daj, daj mi tvojega zelišča! (*Sin mu da zelišče.*) O... kakšno čudežno krepčilo gre vame!

SIN: Oče, našli ste mi najboljšo botro!

SIROMAK: Res, poštena je bila z nama! Bodi tudi ti takšen in vračaj ji hvaležno! (*Tiha, zmagoslavna godba. Zastor.*)

(Dalje)

Jože Župančič

Srebrni jubilej osvobojenja Južne Srbije

Vse letošnje leto proslavlja Južna Srbija 25letnico osvobojenja. Že od pomladi, pa prav do kasne jeseni, ko so dosegle vojaške svečanosti višek z obnovitvijo vojnih prizorov na Kumanovem, je bil v te kraje izredno velik dotok tujcev. Vsakdo, kdor je videl Južno Srbijo v trenutku, ko se je spojila s svobodno Srbijo, potem pa kako desetletje kasneje in danes, mora priznati, da je dežela napredovala tako, kakor bi takega razmaha skoro nihče ne pričakoval.

Ljubljčan, ki se napoti v Južno Srbijo, ali da povemo določneje, v Skoplje, v sedež Vardarske banovine, bo prevozil več kot 1000 kilometrov v eno samo smer. Po voznem redu je od Ljubljane preko Zagreba do Beograda 575 km, od tam naprej pa še 463, če potuješ po stari progi mimo Niša. Nedavno pa so odprli iz Beograda do Skoplja še novo zvezo, ki teče mimo Kosovske Mitrovice na Kosovem polju.

Ko zapustimo Leskovac v severni Srbiji, se ustavi hlapec na postaji Ristovac. Zdaj smo že na zgodovinskih tleh. Tu je tekla leta 1912 meja med staro svobodno Srbijo in južnimi pokrajinami, ki so bile še v turški posesti.

Že sam pogled skozi okno pokaže razliko med severno in Južno Srbijo. Pokrajina, kamor nas je zapeljal vlak, je trpela v turški sužnosti od nepozabnega Vidovega leta 1389. Z vso krvoločnostjo so bičali Turčini ubogo srbsko rajo, zato ni čuda, če je prekipel srd zatiranih Srbov in je prišlo pred 25 leti do maščevalnega pohoda. Prav za prav segajo začetki maščevanja za Kosovo že v leto 1908. Tedaj je zasedla Avstro-Ogrska Bosno in Hercegovino. Srbi so smatrali to za ponižanje, dočim so začeli Turki in Arnavti dvigati glave, ter še bolj zatirali srbski živelj. Tedaj je postal klic »Balkan — balkanskim narodom!« bojno geslo zatiranih Srbov, Črnogorcev, Bolgarov in Grkov. Za maščevalni pohod sta se najpopreje sporazumeli Srbija in Bolgarija, ki sta sklenili 13. marca 1912 vojaški dogovor.

V balkansko zvezo sta pristopili nato še ostali dve balkanski državi: Črna gora in Grčija. Ko se je izvedelo o tem po Evropi, je nastal ogenj v strehi. Najbolj se je razburjala mačeha slovanskih narodov Avstro-Ogrska, seveda pa tudi Turčija, proti kateri je bila sklenjena balkanska zveza. Vse

je kazalo, da na Balkanu ne bo mirne poravnave. Koncem septembra je izdal vojni minister Visoke porte — kjer je bil sedež turške vlade — poziv za mobilizacijo. Dne 1. oktobra so to ukazale tudi vse štiri balkanske zaveznice. Tedaj je završalo po Evropi; nekatere države so skušale vplivati pomirjevalno, pa je bilo že prepozno. Dne 8. oktobra je mala, junaška Črna gora že vrgla svoji stoletni sovražnici Turčiji rokavico v obraz in Balkan je šel v boj za »krst častni i slobodu zlatu«!

Prezanimiva je slika, ki nam jo kaže pokrajina od Ristovca pa do Kumanovega. Neobičajni prizori za popotnika izpod Triglava. Na širnih, slabo obdelanih ravninah se pasejo črede črnih bivolov.

Prijatelji nikotina se zvedavo steigujejo ob oknih in strme na njive, kjer dozoreva rastlina, še najbolj podobna našemu brstnemu zelju. To je tobak. Sadike stoje v ravnih vrstah in jih ogreva razbeljeno sonce. Ponekod so tobakovo listje že natrgali. Zdaj ga nabirajo v vence in sušijo ob stenah nizkih hiš. Zanimiv je pogled na naselja, mimo katerih drči vlak. Vse stene in ograje so obložene z dragoceno rastlino. Ljudje pa komaj čakajo, da se najavijo komisije tobačnega monopola, ki bodo kupovale tobak. Stroge kazni so določene za one, ki bi skrivali ali tihotapili tobak. Ves pridelek je preštet že v naprej in gre pravica kupčevati s tobakom le državi.

Skozi to pokrajino so se točno pred četrto stoletjem razlile srbske armade. Bilo jih je okrog 400.000 mož, razdeljenih v štiri armade. Prvi je zapovedoval takratni prestolonaslednik Aleksander. Njegove čete so zadele še le kakih 60 km potem, ko so prestopile mejo, na večje turške oddelke. Bilo je to pri Kumanovem, kjer sta se spoprijeli obe armadi 23. in 24. oktobra. 80.000 srbskih vojakov je navalilo na 100.000 Turkov. Na obeh straneh je grmel 2000 topov. Prvi spopad pa je bil že tudi odločilen. Junaški Srbi so pregazili turške čete.

Razbita turška armada je bežala proti jugu v Skoplje. Zmagoviti srbski oddelki seveda za njimi. Dne 26. oktobra je vkorakal srbski poveljnik prestolonaslednik Aleksander na čelu svojih zmagovitih čet tudi v Skoplje, nekdanjo prestolnico najimenitnejšega srbskega vladarja carja Dušana Silnega. S tem dnem so izgubili Turki poslednjo iskrico upanja, da bi še kedaj zavladali krajem, kjer so gospodarili skozi stoletja. Zato razumemo tedanjega turškega župana, poslednjega turškega odličnika v Skoplju, ki je dejal ono popoldne, ko so korakale Aleksandrove čete v njegov Źskib: »S sabljo smo Skoplje dobili, s sabljo smo ga izgubili ...«

Tine Kos: Plin

Vojni bog Mars pa se je nasmehnil tudi ostalim srbskim oddelkom. Pa seveda tudi vsem ostalim armadam balkanskega sporazuma. Njihovi vojni prapori so jadrno hiteli za turškimi četami. Hitro, kakor ni tega nihče pričakoval, so balkanski zavezniki oteli zaslužnjene rojake in napodili Turke iz Evrope.

»Starca ob Bosporju« so imenovali tedaj Turčijo. Ko je uvidela, da ji je zapisan pogin, je zaprosila že v začetku novembra — po komaj mesec dni trajajoči vojni — za premirje. V svoji ponudbi se je izjavila, da prepusti balkanskim državam vsa ozemlja, ki so jih dotlej zasedli. Premirje je bilo podpisano šele 3. decembra, nato pa so se začela v Londonu mirovna pogajanja. S tem dnem je bilo zaključeno prvo poglavje iz osvobodjevalnih vojn na Balkanu.

R. L. Petelinova

Mali raznašalec

Večeri moji na vogalu poštne palače,
kako ste mrzli in sivi!
Nad mano nekje skozi megló
obločnice žarno svetlobo pršijo,
po tlaku meščani v gledališče hitijo,
v kavarno in v kino in v bar.
Gospodje, gospe, o saj vem, da ni mar
vam za mojo rokó,
ki sveže natiskan „Večernik“ vihti.
Ljubljana še vedno pod gradom stoji
in drugo vse tudi do jutra počaka.
Le mojo sestró zdaj bolezen duši,
le ona do jutri mi lahko zaspi,
kjer za stadionom vlaki stojijo
leta in leta v mrtvem pozoru,
kjer prebivalci njihovi delijo
z njim vred usodo prežganih osi.
V šestem vagonu mi sestra blede,
kakor bledela sta oče in mati ...
Da bi le videl še živo nocoj!
Še trideset listov moram prodati!

Večerna

Ne smemo, ne moremo biti sodniki
to uro, ko je zrak blagoslova poln.
Krog spečega čebelnjaka se otroci lové,
nekdo odklepa na ribniku čoln,
na cesti se je ustavil deseti brat
— obraz mu obroblja rdeča brada —
v blaženi blaznosti tiho strmi,
večno uro sliši iz šumenja vej,
njegovi angeli ga spremljajo povsod.

Dajmo mu ležišče, delimo z njim kruh.
Mislimo na desete brate vsega sveta!
Iz trav in od zvezd lije krotkost...
Če bi kdo rekel, da se bliža konec sveta,
ne bi ga nihče zdaj razumel; vsakdo od nas
je prazničen, kot da prihaja vanj luč...
zato ne moremo biti bratom sodniki.

(Iz zbirke Novembrske pesmi)

Josip Ribičič

Džungla

Na drugi strani širokega morja je vroča dežela; na pol je puščava,
na pol je pragozd.

Puščava je kakor morje. A namesto kapljic so peščena, rdečkasta
zrna. Tako široka je puščava in tako je z vročim peskom posuta, da je
človek ne prehodi leto in dan. Le z velblodi si človek upa čez to peščeno
morje. Zato pravijo, da so velblodi ladje puščave. Oni nosijo tovore iz
kraja v kraj. Zelo potrpežljive živali so: potujejo lahko teden dni brez
vode. Ko dospo do studencev, se napijejo vode za več dni hkratu.

Težka je hoja po puščavi. In nevarna! Divjih živali ni mnogo, a so
divji viharji! Ko prihrumé, dvignejo cele griče vročega peska. Ta pesek
lahko zasuje popotne velblode in njih gospodarje.

Ob robu puščave so griči. Polni so sočne trave, cvetočega grmičevja
in drevja z zlahtnimi sadovi. Med griči so lepe, zelene doline. Po dolinah
se vijejo široke reke. Voda teh rek je mirna in motna, da ne vidimo dna
in ne vemo, če se ne skriva v njej kaka nevarnost. Za griči in dolinami pa
je pragozd ali džungla. Sega na drugi strani do velikega morja.

Ob rekah in po zelenih dolinah se pasejo črede drobnice in živine.
Gospodarji takih čred so pastirji. Ti pastirji nimajo doma. Ko jim čreda
pomuli vso travo daleč naokoli ali ako suša požge vso travo, tedaj odženejo
čredo v druge kraje daleč proč. Koč nimajo, tudi ne hiš. S seboj nosijo
šotore, v katerih spe.

Glavno jim je staja za živino in drobnico. Ko pridejo v nove kraje,
si izberejo prostor, kjer bo stala staja. Okrog tega prostora zabijejo močne

Tiger lovi

kole. Te kole jim da pragozd zastonj. Okrog kolov spletejo plot. Tak plot je višji od največjega moža. Debel pa je kakor zid naših hiš. Ravno tako močna so vrata. Nazadnje še obdajo plot in vrata s trnjem. V tem prostoru spe ponoči ljudje in njihova čreda. Le tako so varni pred roparji iz džungle.

*

Najhujši ropar je lev, kralj gozda in puščave. Sledi pastirjem,

kamor koli se selijo. Skriva se v visoki travi med grmovjem in dremlje skoraj ves dan. Le tu pa tam dvigne glavo, da pogleda, če se čreda še pase. Ko pa pade noč na zemljo, se dvigne, pretegne šape, zazeha in zamahne parkrat z repom. Njegov čas je prišel!...

Ob sončnem zahodu je pastirjeva družina segnala čredo v prostor med visokim plotom. V tej staji je na večer vse živo. Ovce meketajo in kličejo svoje mladiče. Govedo leže na tla, muka in prežvekuje. Tropa močnih psov voha ob plotu in straži. Ko se noč zgosti, se čreda umiri in utihne. Pastirji zlezejo v svoje šotore sredi staje ter zaspe. Vročina se umakne hladu. Z bližnjega gozda iznad reke prifrfootajo veliki netopirji. Letajo tik nad čredo. Love muhe in brenclje, ki so čez dan pikali živino.

Noč je že temna in pozna. Psi ne lajajo več, leno se zleknejo ob plot in položijo gobčke na iztegnjene tačke. Mežé, a vendar strižejo z uhlji, da jim ne uide noben sovražni glas.

Nenadoma zabučí skozi noč kakor grom. Vse pretrese groza. Vsi skočijo na noge. Vsi vedo: lev, kralj džungle rjove! Ovce so kakor brez uma. Tekajo okrog in se zaganjajo v plot. Na trnju si cefedrajo volno in trgajo kožo. Koze glasno zameketajo. Govedo zamuka in se združi v tesnem krogu. Celo psi zacvilijo in zbeže k svojim gospodarjem v šotore.

Še enkrat zarjove mogočni kralj zveri. Še grmi njegov glas preko doline, ko švigne čez plot. Tik ob lepem teletu obstane na tleh. Teliček hoče zbežati, a že ga mogočna roparjeva šapa vrže ob tla. Nato se levovo žrelo odpre in strašno njegovo zobovje se zasadi nedolžni živalci v vrat. Teliček se stegne po tleh in se nič več ne gane. Lev položi sprednje šape na žrtev in divje gleda okrog sebe. Oči se mu svetijo in iz grla mu grozeče buči. Dolgi, čopasti rep mu šviga na desno in levo kakor bič. Gorje mu, ki bi ga ta rep oplazil! Strašna moč je v tem repu! Na koncu ima še koščen rog. Skrit je v dolgemu šopu dlak. Ko lev vidi, da se nihče ne upa v njegovo bližino, zasadi svoje zobe v hrbet teleta in ga dvigne. S teletom v gobcu se nekoliko umakne od plota in se zaleti. Kakor puščica švigne zopet čez plot in zavleče svoj plen v gosto grmičevje, da si z njim uteši glad. Ko pritečejo pastirji s puškami v rokah, ga nikjer več ni. Pastirji pomirijo živino in sklenejo, da bodo drugi dan dvignili plot.

Levovo rjovenje sega daleč čez griče in doline. Ko rjove, ima glavo sklonjeno proti zemlji, da nihče ne ugame, odkod prihaja. Zdi se, da prihaja iz zemlje. Še v puščavi se čuje kakor grmenje pred potresom. Ko ga zaslišijo velblodi, zdivjajo. Odvržejo tovor in se odtrgajo vodnikom. Zbeže, da jih morajo dolgo iskati. Tudi konji se splašijo. Celo izkušeni lovci vztrepetajo, ko prvič zaslišijo rjovečega leva.

Panter se gosti

Tudi pragozd je poln strahu, ko se oglasi kralj vseh zveri. Sloke afriške srnice, antilope skočijo z ležišča in jo uberejo čez drn in strn. Dolgovrata žirafa jo hitro odkuri s svojimi dolgimi nogami. Nič je ne moti, če jo udarjajo veje po glavi. Pisana zebra zaprha in odklopota čez skale, hitronogi noj zdirja čez peščena tla, da se za njim kadi. Največji krik in vik pa zaženo opice. Mladiči se stisnejo k materam, samci zavrešče in ves opičji rod spleza na najvišje vrhove dreves. Preplašeno gledajo navzdol in čakajo sovražnika.

Kaj se ne svetijo tam doli njegove zelene oči? Tam izza grmovja? O, ne, to ni lev, ki tam preži! Tam čaka druga krvoločna zver! Lep rumen kožuh s temnimi progami ji krasi telo. Čepi na tleh ko mačka na preži. To je samica leoparda ali panterja. Ob njej sta dva mladiča. Vsi trije so lačni. Neslišno je hotela leopardka splezati na drevo in odnesti enega ali dva opičja mladiča. Pa zarjove lev in splaši vse živali! Če bi zdajle hotela ukrasti kako opičico, bi se vsi opičniki, tisti, močni samci, zagnali v njo! Sama bi se jih morda ubranila, a njena mladiča sta še premajhna. Se komaj učita loviti. Opičniki bi oba mladiča raztrgali! Še premišljuje stara leopardka, kaj bi, ko opice spet zavrešče. Opičniki so spoznali sovražnika. V drevju zašumi in zahrešči. Na enega mladiča pade debelo poleno. »Vau, vau,« zastoka leopardek in se stisne k materi. Ta zapiha ko maček, sune oba mladiča predse in zbeži v dolgih skokih. Oba mladiča tečeta za njo. Skrajni čas je že bil, kajti z drevja so začeli padati koli, polena in veje s tako silo, da so se nekatera zapičila v tla.

Leopardka s svojima mladičema je že daleč, pa še vedno čuje vik razdraženih opic. Po trebuhu ji kruli. Piha in kaže zobe. Divje gleda okoli sebe in nاپenja sluh. A nikjer ni nič! Vse živali so se poskrile. Nebo za daljnim hribovjem se že sveti. Jutrnja zarja se bliža. Leopardka zarenči in jo ubere čez dolino proti skalnatemu hribu. Tam v skalni duplini med gostim grmovjem je njen dom. Mladiča ji sledita in stokata. Lačna sta in prosita hrane. A mati zasopiha in koj sta tiho. Neslišno ubirata stopinje za njo. Ko dospo do doma, je že rdeča zarja zalila nebo.

Pred duplino je raven, izhojen prostor. Na tem prostoru se mladiča čez dan igrata. Prekucujeta se, praskata in grizeta. Pa ne zares, ampak kar tako za šalo. Danes pa jima ni do igre. Preveč lačna sta! Pred dupli je vse polno oglodanih kosti. Mladiča počeneta, zgrabita vsak svojo kost in jo obgrizujeta. Leopardka se vleže na tla in si oblizuje šape. Hitro diha in z repom šviga sem in tja. Zelo je jezna. Zameži in misli na leva, ki ji je pokvaril ves lov.

*

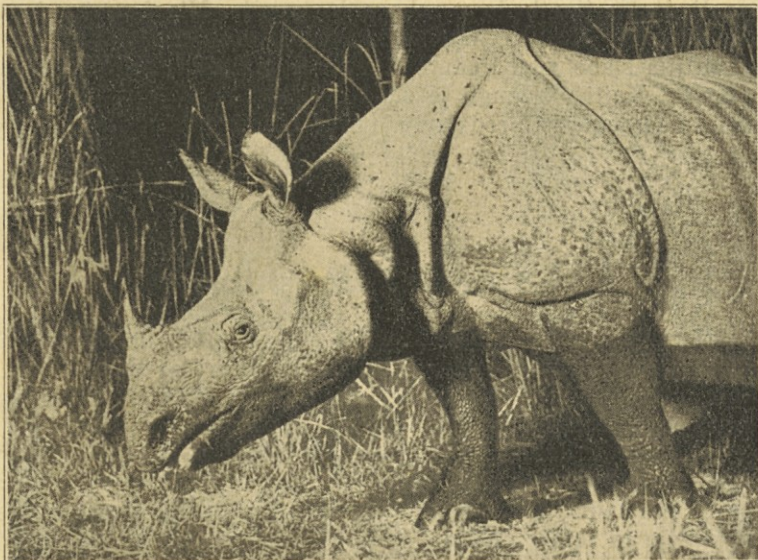
Opoldne že močno pripeka sonce. Družina leopardov se greje pred brlogom in komaj čaka, da mine dan. Na večer se bodo morda vendar najedli, če jim zopet ne pride kaj navzkriž. Leopardka položi glavo na tla, da bi prespala popoldan. A čuj, kaj ni nekaj zašumelo? Kaj se ni nekaj zganilo v grmovju? Leopardka dvigne glavo in striže z uhlji. Vsa je pripravljena na skok.

V grmovju zašumi spet prav razločno. Izmed vej in listov švigne glava in telo velikanske kače, udava. Sikne in hoče zgrabiti enega izmed mladičev. A stara leopardka se ko blisk vrže na kačo in ji zasadi ostre zobe v hrbet. Udav se pa ne da kar tako ugnati. Svoje telo zvija in se hoče oviti okrog zveri. Stisnil bi leopardko tako, da bi ji popokale vse kosti. Leopardka pa je kakor jegulja. Zvija se, se meče na hrbet, praska in grize, da je joj. Udav se kar ne more oviti okrog njenega telesa. Vedno se mu izmuzne. Tudi ga ugrizi zelo bole. Še nekaj časa se borilca valjata po tleh in skušata premagati drug drugega. Naenkrat pa se udav odvije in jadrno zbeži v gosto grmovje. Leopardka gleda za njim, renči in divje maha z repom. Boj jo je zelo utrudil. Težko diha. Ko spozna, da je minila nevarnost, se vleže in si liže razkuštrani kožuh. Mladiča sta med bojem zbežala v brlog in kukala iz vhoda. Sedaj pritečeta k materi in jo oblizujeta od veselja.

Tako mine popoldan. Proti večeru začuti leopardka močno žejo. Pokliče mladiča in jo mahne proti reki. Steza do reke je že obhojena. Tik pred reko se leopardka nenadoma ustavi. Kaj tako trobenta tam spredaj? Požene se s tal in spleza na drevo. Prihuli se k veji in pogleda. Čreda slonov se koplje v reki, srkajo vodo z rilcem in si polivajo hrbte. Iz rilca jim brizga voda kakor gasilcem iz cevi. Ko se čreda slonov napije in okoplje, prebrede vodo in izgine v gošči na drugem bregu. Manjše drevje kar pohodi.

Leopardka se slonov ogiblje, boji se jih pa ne! Saj jih je lani ukanila. Trije lovci so jo lovili. Stali so v košari na slonovem hrbtu in čakali s puškami v rokah. Pa se je leopardka razsrdila in skočila nenadoma slonu na tilnik. Slon se je ustrašil in se pognal v goščo. Košara se je zazibala, zaškipala in vsi trije lovci so padli na tla. Slon pa je zbežal z leopardko na hrbtu proti velikemu drevesu. To drevo je nosilo prav nizko, vodoravno vejo. Slon si je mislil: Ta veja bo vrgla zver z mojega hrbta! A tik pred drevesom je leopardka skočila na drevo in izginila med vejami. Ne, leopardi se slonov ne boje, če so razdraženi. Za prazen nič pa slonov ne napadejo. Premagati jih tako ne morejo. Zato počaka leopardka, da izgine čreda trobentačev. Ko odbobnejo njihovi koraki, se leopardka spusti na tla, pokliče mladiča in vsi trije se previdno splazijo k reki. Tam se napijejo hladne vode. Nato se skrijejo v bližnje grmovje. Mladiča čepita nepremično na tleh kakor mati. Morda se pride napajat čreda antilop ali kaka druga žival.

Nedaleč od kože se igra deček na strmem bregu. Pripravlja mrežo, da bi ribe lovil. Ob njem je grmovje. Senca pada na dečka in ga hladi. Leopardka veli mladičema, naj jo počakata. Sama pa se splazi v gosto travo in se prihuljeno bliža dečku. Ko je dovolj blizu, zarenči in počene. Komaj počene, že skoči. A v istem hipu se ji požene nasproti lep, velik pes, ki se je hladil v grmovju. Pes se tako silno požene na zver, da jo zadrži v skoku. Leopardka je zgrešila dečka. Le po obleki ga je oplazila in mu jo raztrgala. Fantič prestrašeno zavpije in se zavalj po bregu navzdol. Tik ob reki se dvigne in steče proti koči. Glasno kliče na pomoč. A leopardka mu ni sledila. Premislila si je in zgrabila psa z močnimi zobmi. V hipu mu je pregrizla vrat in zbežala z njim v gozd.

Nosorog

Mladiča jo veselo pozdravita. Vzpenjata se na psa in oblizujeta kri, ki kaplja na tla. A leopardka ju požene s šapo. Sedaj ni časa za to! Bežati morajo, da jih ljudje ne zasačijo. Mladiča takoj razumeta in vsi trije beže. Daleč proč, sredi najgostejšega grmovja se ustavijo. Leopardka položi plen na tla in ga začne trgati z zobmi. Mladiča se gostita vsak na eni strani. Vsi trije grizejo, trgajo, mlaskajo, se oblizujejo in renče, dokler ni o psu ne duha, ne sluha več. Potem se zleknejo na tla, da se odpočijejo.

* * *

Medtem je nastal mrak. Kmalu je spet legla na zemljo noč. Lev se je bil že najedel teleta. Meso je že vse obral. Leno sedi, se opira na sprednje tace in se oblizuje. Pogleda okrog sebe: Izza grmovja strme vanj zelene lučke. Lev zarenči, lučke izginejo. A se spet prikažejo. Lev pozna to. To so oči hijen, ki se poželjivo svetijo. Prišle so na ostanke njegove pojedine. Sit lev ni nevaren. To vedo hijene, zato si upajo v njegovo bližino. Lev ni tak, kakor so druge zveri. On privošči tudi drugim kak prigrizek, če ima sam dovolj. Če bi bil lačen, bi hijene napadel. Sedaj pa je samo žejen. Leno vstane, se pretegne in ubere pot proti reki.

Komaj se oddalji, že zaženo hijene grozovit grohot. Kadar so lačne in zagledajo plen, se smejejo kakor blazen človek. Kakor smeh iz pekla je njihov grohot. Vse hkratu skočijo na mrhovino. Trgajo in požro vse, kar jim pride pod zob. Še parkljem ne prizanesejo. Pravijo, da so hijene grobarji džungle. Vso mrhovino pospravijo. In tako ne more mrhovina okužiti drugih, zdravih živali. Kmalu izgine mrhovina v prazne želodce teh živali. Truma hijen beži dalje, da poišče nov plen.

* * *

Kakšenkrat oživi džungla tudi čez dan. Človeško vpitje in lajanje psov odmeva po pragozdu. Tedaj lovi človek. Lovi zaradi hrane ali pa zato, da ujame zveri. Žive, mlade zveri in tudi nedolžne živali pošlje v bivališča ljudi, da jim bodo v zabavo in veselje. Mladi ujetniki pridejo v zverinjake ali v cirkuse. Naučiti se morajo vseh mogočih umetelnosti. Ne godi se jim slabo med ljudmi. A vendar si vsaka želi nazaj v nevarnosti džungle. Kajti v džungli je zlata svoboda.

(Slike med člankom predstavljajo zveri, ki živijo v indijskih džunglah.)

Josip Žabkar

Od smreke do papirja

Vsakovrstne tkanine in njih odpadki, platnene, bombažaste in volnene cunje, ki imajo najvažnejše zaloge drobnih vlakenc, so surovine za izdelavo papirja. Toda to je vse premalo za tiste milijarde kilogramov papirja, ki ga letno potrošimo. Na lovu za vlakenci je posegel človek tudi v zelene gozdove in našel v deblih smrek in jelk zaželeno količino vlakenc, iz katerih se mu je posrečilo stikati na črnih strojih papir.

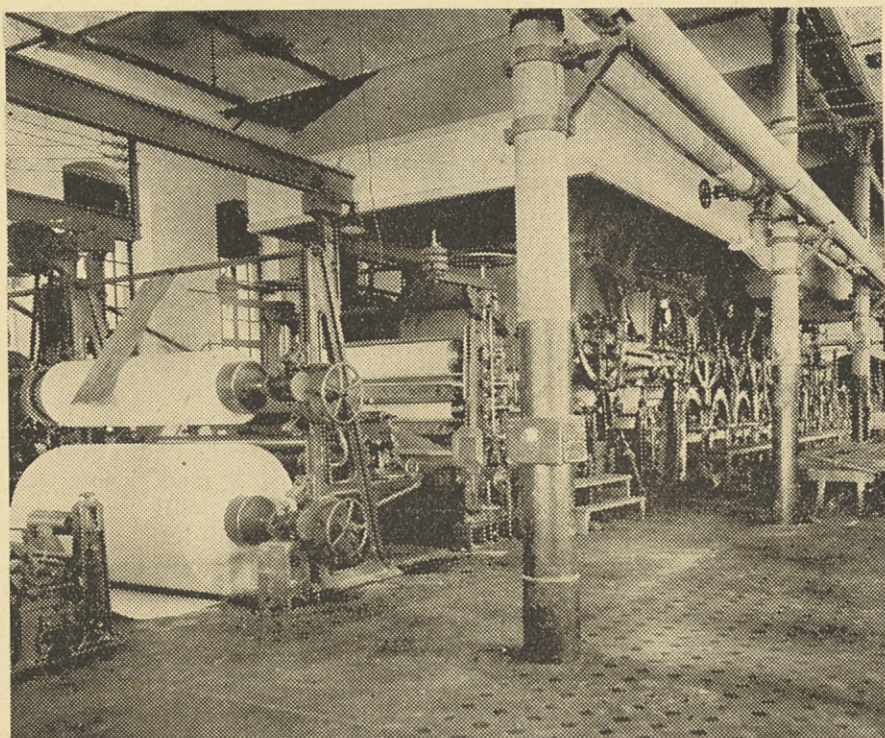
Pod udarci sekir, ob spremljavi pojočih žag padajo drevesa. Delavci klestijo vejevje in lupijo skorjo. Gola, očiščena, razžagana debela hite na vozovih, po železnici ali po vodni poti v novo življenje.

Tam za obzidjem papirnice zagledaš na prostornem skladišču ogromne skladovnice lesa. Vsakovrstne žage, rezalni in čistilni stroji ter svedri pripravljajo ta les za izdelavo papirja. Tu skobljajo grčasto površino, lupijo preostalo skorjo, odstranjujejo s svedri grče in režejo debela v krajša polena. Med ropotom žag in brnenjem motorjev izginjajo očiščena debela v žrela sekalnih naprav. Par okretov, in od zajetnega polena je ostal le še kup rezin. Nastajajoči prah in žaganje srka in odvaja nenasitni ventilator po ceveh na določeno mesto. V nepretrganem plazu se sipljejo smrekove rezine v košarice nosilnega traku, ki izginja za stenami tovarne in polni v najvišjih prostorih ležeče shrambe.

V leseni lopu na dvorišču nam duh po žveplovem plinu, ki napaja okolico pločevinastega valja, razodeva, da je to peč za proizvodnjo sulfitnega luga.

Komaj prestopimo prag papirnice, že nas objame toplo ozračje velike kuhinje za les. Velik kotel trebušaste oblike je ves obdan s kovinskim oklepom; znotraj je obložen s kamnito plastjo. To je kuhalnik za lesne rezine. Kuhanje oziroma segrevanje opravljajo bakrene, kurilne cevi, ki se vijejo po kuhalnikovi notranjosti in se po njih pretaka para. 2 do 6 ur se koplje les v parni kopeli, kazalci toplomerov in tlakomerov nemirno

migotajo, v vodi raztopne sestavine zapuščajo les. Po odtoku temnorjave tekočine zaropčejo jekleni udi črpalk, po ceveh priteka v kuhalnik sulfitni lug, po kurilnih ceveh šumi para. Toplina narašča, stopnjema se pomikajo po lestvici kazalci toplomerov in bližajo kritični točki, razvite pare obupno pritiskajo. Ob podpori toplote in pritiska začenja jedki sok svoje razdiralno delo. 16 do 24 ur traja ta boj pri toploti 115° do 130° in 4 atmosferah pritiska z nezmanjšano silovitostjo. Izginile so iz lesa vse primesi: beljako-

Stroj za izdelovanje rotacijskega papirja

vine, smole, mast, škrob, soli in barvila. S tem so popokale vse vezi, ki so vezale vlakenca v leseni gmoti. Zopet ropčejo črpalke, po odvodnih ceveh odteka voda, ki nosi s seboj nad polovico sestavin lesa. Polovica naših gozdov, izginja s temi smradljivimi odtoki, ki jim do danes še nismo našli primerne uporabe.

Skozi odpahnjena vrata se siplje ohlajena staničnina ali celuloza, kakor sedaj imenujemo preostalo sestavino lesa, v košare nosilnega traku, ki jo nosi v velike pralne kadi. Sele vodna kopelj očisti vlakenca vsêh priveskov luga.

V prostorni, z velikimi okni razsvetljeni delavnici, vidimo na vsaki strani kadem podobne naprave. To so mlini za proizvodjanje papirjevine, holandej imenovani. Sprehod ob holandcih nas seznanja z vsemi podrobnostmi pridobivanja papirjevine. Tu stresa mlinar belo, moki podobno tvarino v korito. To je kaolin, bela glina, ki ima nalogo napolniti luknjice med vlakenci in podeliti nastajajočemu papirju primerno gostoto. Istim

svrham ustreza tudi kreda, barit, mavec in druge podobne tvarine, ki določajo papirju še barvo, lesk in površino ter jih imenujemo polnila.

Dodatku polnil sledi barvanje papirjevine. V pločevinastih škatlah imajo barvila v vseh mogočih barvah in odtenkih, naravnega ali umetnega izvora. Iz premogovega katrana jih je človek pričaral pod imenom anilinske barve. Ž njimi barvajo vlakenca neposredno, ali pa jih pred barvanjem prepojijo s strojili, da se barva prime. Kot strojila uporabljajo deloma bakreno galico, galun ali kromovo kislino. Tudi belemu papirju se vloži majhna količina modrega barvila, da belina lepše učinkuje na oko. Z leplenjem, ki naj vlakenca trdno poveže in s polnili vred zamaši vmesne presledke, je izdelava papirjevine končana.

Vodnik nam je odprl vrata delavnice, kjer se vrši zadnje dejanje v izdelavi papirja, ki po zanimivosti prekaša vse, kar smo si do sedaj ogledali, po mogočnosti naprav pa spada med največje mojstrovine človeških rok. Ob steni nad 50 m dolge dvorane, stoji ob vsej dolžini nad 4 m v širino črn velikan, tiskarskemu stroju podoben, stroj za izdelavo papirja. Saj to ni stroj, je življenje jeklenih udov, vrtečih se koles, letečih jermen, tresočih sit; med njimi nikoli usehla reka papirjevine, se izliva iz žlebov, dere preko širokih sit, zginja pod valjarji; tu še tekočina, se vije tam izpod težkih valjarjev že kot neskončen papirnat trak in navija na končnem zvitku. Vmes ropot jeklenih udov, ječanje težkih valjev, brnenje motorjev, sikanje pare in šumenje vode. Ob velikanu stoječe osebje nadzira pravilno delo stroja.

Odstranitev vse vlage je poverjena sušilnemu oddelku stroja. V močnem, železnem stojalu vidimo v dveh vrstah drug nad drugim nameščene velike železne valje, sušilne bobne. Toplota, ki puhti iz njih, ima nalogo odstraniti vodo polagoma, stopnjema. Papirnat trak se vije v tesnem objemu ob gorkih telesih vrtečih valjev zdaj gor, zdaj dol, dotikajoč se vedno toplejših bobnov. Voda izginja v vodenih hlapih skozi redko tkanino po posebnih odvodih v ozračje. Težko vztrajaš ob tem oddelku stroja zaradi toplote, ki jo izpuhteva; sčasoma se ji pa človek tudi privadi, saj zaposleno osebje stalno nadzoruje delo sušilnih bobnov, da ne bi prehlada toplota poškodovala papirja.

Pri izstopu iz tega oddelka je papir popolnoma suh; vendar njegova zunanost ne ustreza zahtevam življenja. Preveč je toplota osušila njegovo lice in lepivo je več ali manj razpokalo. Zato ga zlikamo. Na vlažni, klobučevinasti opori potuje papirnat trak proti valjasti stiskalnici, ki z rahlim pritiskom vtisne osušenemu papirju toliko vlage, kolikor jo je za likanje potrebno. Postopek nas spominja nekoliko na ravnanje s perilom, ki ga pred likanjem zmočijo.

Na visokem, železnem okviru leže eden vrh drugega železni, zelo gladki valjarji; ne samo njih teža, ampak tudi močna jeklena peresa izvajajo na papirnat trak, ki se vleče preko njih, silne pritiske. Vsa izven ploskve moleča vlakenca se krepko pritisnejo nazaj, vse razpoke in skoraj nevidne brazgotine zamaše. To je likalnik ali kalandar. Še par metrov poti in do vseh podrobnosti izdelana papirnata ploskev se navija na tako imenovanem zvitku. Pri doseg določene teže, odreže mehanizem trak, strežaj ga prenese na novo os in v nekaj trenutkih se ploskev nemoteno navija. Na električnih dvigalih se pomikajo težki zvitki v skladišče. Velikanski prostori, velika okna, na stropu številne električne svetilke, ob stenah dolge mize, na njih in ob njih cele skladownice papirja. Čudovit red

in vzorna snaga vladata v teh prostorih, kjer se papir pripravlja na pot v življenje. Tu ga režejo, zgibajo v pole, pregledujejo, zavijajo, nalagajo v zaboje, opremljajo z naslovi in znamkami tovarne.

Včeraj še ponosno drevo sredi zelenih gozdov, danes papirnat trak v objemu črnega stroja, jutri že na njem sporočilo prijatelju, načrt nove iznajdbe, vest o vojni napovedi, poslednja želja umirajočega, nakazilo denarnega zneska, prve poteze šolarčka, večbarvna slika umetnika.

Tine Kos: Delo

Iz urednikovih zapiskov

Govor

1.

V Dolenji vasi so bila nalepljena vabila k predavanju. Predavatelj iz Ljubljane, gospod Velkavrh, je predaval v nedeljo ob štirih popoldne o pariški svetovni razstavi.

Dvorana je bila že pred četrto uro polna. Po večini so napolnili dvorano kmetiški odrasli ljudje, nekaj je bilo tudi mladine. Predavatelj, visok gospod z očali, je sedel na stol pri prvi klopi, poleg njega je stal predsednik domačega društva. Oba zadovoljna. G. Velkavrh se je nasmehnil in pripomnil: »To je obisk! Rekord.«

Točno ob štirih je stopil društveni predsednik k mizici na oder:

»Spoštovano občinstvo! Preden začnemo s predavanjem, vas kot predsednik našega društva prav lepo pozdravljam. Med vsemi pozdravljam najlepše gospoda Antona Velkavrha, predavatelja iz Ljubljane in našega gosta, ki nam bo danes povedal nekaj o znameniti pariški svetovni razstavi. Tisti, ki imajo kaj denarja in ki so utegnili, so šli sami na razstavo. Mi, ki smo bili tiste dni doma na polju, na senožetih in v gozdu pri največjem delu, bomo zdaj v duhu spremljali gospoda v Pariz. Prosim vas, poslušajte predavanje pazljivo, in ko bo predavatelj končal, bo razgovor. Prosim, gospod Velkavrh!«

Predavatelj je stopil z odločnimi koraki na oder. Prijel je iz navade za očala, počakal je nekoliko, da se je dvorana umirila, ter je začel počasi, glasno, razločno: »Dragi poslušalci in poslušalke! Mislim, da je potrebno, da vas seznanim najprej z reklamo in z agitacijo za ta fenomenalni dogodek v Franciji, ki ni le internega evropskega karakterja, temveč je ugodno znerviral vse kontinente. Največji optimisti niso pričakovali take impozantne udeležbe. Komaj so stotisoči pasirali vhodne portale, jih je že ves aranžman razstave fasciniral. Bodisi umetniški gurman bodisi primitiven kolonist sta bila v svojem pričakovanju premagane; zakaj ta realnost je prekašala vse fate morgane...«

V ozadju dvorane so začeli nekateri pokašljevati. Ni bilo več tistega miru kot v začetku, zato je predavatelj za nekaj časa prenehal. Potem je nadaljeval ter opisoval razstavo. Pripovedoval je to, pripovedoval ono. Ljudje pa niso prav z zanimanjem sledili, nekateri so si celo med seboj nekaj šepetali.

Skoraj eno uro je gospod govoril.

Po predavanju je predsednik želel, naj bi se kdo oglasil k besedi, toda niti eden se ni oglasil. Zato se je predsednik zahvalil občinstvu za lepo udeležbo in zaključil predavanje.

*

Poizkusi odgovoriti na tale vprašanja:

1. Kdo začne po navadi pred predavanjem in kaj reče?
2. Kako naj vsak predavatelj govori?
3. Zakaj ni poslušalo občinstvo z zanimanjem g. Velkavrha?
4. Zakaj se ni nihče izmed poslušalcev oglasil na koncu k besedi?
5. Ali bo pri prihodnjem predavanju dvorana tudi polna? Kdo je kriv?

Govor naj bo čist, to se pravi brez tujk. Kjer ni neobhodno potrebna tuja beseda in kjer imamo za tuj izraz slovensko besedo, govori po slovensko, da te bo vsak razumel.

2.

Kako sem se razveselil sončne nedelje! Odločil sem se, da pojdem k lahkootletskim tekmovanjem na igrišče Primorja. Skoraj 3 ure sem gledal napeti in plemeniti boj med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom. Res sem užival na svežem zraku in na pomladanskem soncu. Prav nič nisem zavidal onih v zakajenih kavarnah in gostilnah pri vinu in kvartah.

Vračal sem se po Tyrševi cesti v mesto in sem premišljeval o nekatereh dobrih tekačih. Zmotil pa me je kmalu pogovor kakih petih dijakov, ki so šli ves čas za menoj. Razpravljali so o tekmovanju.

»Orka,« je hitel eden izmed njih, »škoda, da je bil Šušteršič diskvalificiran.«

»Madonca, tekkel je kot mašina.«

»Prezgodaj je štartal,« sem slišal tenek, mlad glas.

»Ped na u lft. Ti si pa res brlav. Kaj se zastopiš na šprint. Bimbo!«

»Kar pusti ga,« se je potegnil drugi zanj. »Ti boš to plozal meni? Kar goflo zapril!«

»Ti drži gobec, larfa!«

»Te bom tako vseknil, da boš prec britof.«

Nastal je med obema prepir. Slišal sem, da je po nekemu padla bunka. Ozrl sem se. Skoraj v joku je majhen kratkohllačar zmerjal: »Prekleti mule, te bo že naš fotr. Kar prikaži se v štacuno.«

Začela se je gonja po cesti, da so se ljudje zgrazali.

*

Poizkusi odgovoriti na tale vprašanja:

1. Zakaj so se ljudje zgrazali?

2. Katerih besed ne bi smeli rabiti tile dijaki?

3. Ali lahko zamenjaš nekatere športne izraze s slovenskimi besedami?

Razgovor naj bo spodoben tudi tedaj, če se razhudiš. V slovensko govorico ne sme nobena kletvica in groba žaljivka. Strokovne izraze, za katere nimamo slovenskih besed, rabi prav in o pravem času.

(Dalje.)

KULTURNI ZAPISKI

Vuk Stefanović Karadžić. — Preteklo je 150 let od rojstva velikega preporoditelja srbskega jezika Vuka Karadžića. V časih, ko je vrelo v stari Srbiji kulturno in politično življenje, so srbski pisatelji pisali v nekakšnem izumetničenem, nenarodnim ruskocerkvenem jeziku. Ta jezik ni bil naroden. Vuk Karadžić se mu je uprl in s svojo

genialno nadarjenostjo je končno le zmagal, čeprav tik pred smrtjo. Dal je Srbom jezik, ga očistil in uveljavil kot književni jezik. Da pa je to dosegel, ima neprecenljive zasluge naš slovničar Kopitar, s katerim se je Karadžić seznanil na Dunaju. Rodil se je l. 1787 v Tršiću blizu Loznice. Le-tu je obiskoval osnovno šolo, pozneje pa je bil

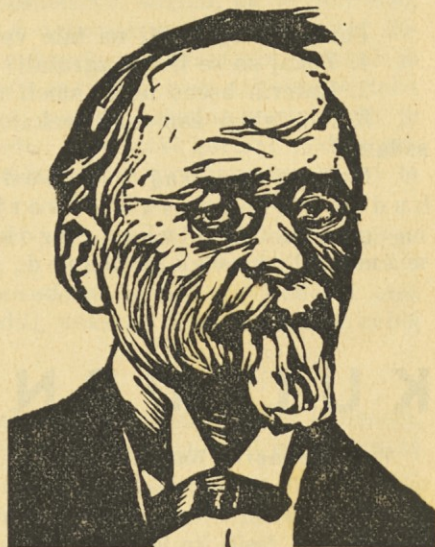
samouk. Ko je pustila l. 1813 Rusija Srbe na cedilu, so vdrl v deželo Turki in Vuk K. je zbežal na Dunaj. Slučajno je naš rojak Kopitar dobil pogled v nek njegov spis, ki se mu je videl

zanimiv. Seznanil se je z Vukom K. in postala sta najboljša prijatelja. Vuk je prvi knjigi (I. pesmarica in Pesmenica), ki sta izšli leta 1814, sestavil sam. (Pesmenica = Slovnica!) Potem sta pa delala skupno »Srbski rječnik«. O Kopitarjevih zaslugah pravi sam V. Karadžić: »I poznavši se samnom, nagovori me malo po malo ne samo da pišem narodne pjesme, nego i riječi i gramatiku. Što se tiče prvoga uzroka i početka moga skupljanja našijeh narodnijeh pjesama i pravila o jeziku, to je jedina zasluga g. Kopitarja!« Vuk K. je dal Srbom fonetičen govor. Večina srbske inteligence je bila proti njemu. Toda med evropskim znanstvenim svetom se je kmalu uveljavil. Z vso vnemo je zbiral narodne pesmi in pripovedne in veliki nemški pesnik Goethe ga je zelo cenil. Leta 1860 je bila njegova preobrazitev srbskega jezika priznana in sprejeta. Ko je leta 1864 na Dunaju umrl, je žalovala za velikim duhom i domovina i tujina. Ponosni smo, da je stal temu velikemu srbskemu preporo-

ditelju ob strani Slovenec Kopitar. Eden najboljših sedanjih srbskih jezikoslovcev, dr. Belić je zapisal: »Istina je da bez Vuka ne bi bilo reforme našeg književnog jezika; ali je tako isto istina da bez Kopitarja ne bi bilo onakve reforme Vukove kakova je bila. Spomenik Vuku bez ikakva učešća Kopitara u njemu neće biti prava zahvalnost savremenog pokolenja pravome i velikome Vuku.«

Anton Foerster. — Letos se spominjamo stoletnice glasbenika, ki je postavil temelj slovenski glasbi. Zlasti je našo cerkveno glasbo temeljito preobrazil. Rodil se je l. 1837 v Osenicah na Češkem. Usoda ga je zanesla pozneje v Ljubljano. Leta 1867 je prevzel vodstvo petja pri ljubljanski »Čitalnici« in kapelništvo pri »Dramatičnem društvu«. Vodil je tudi cerkveni zbor v stolnici. Bil je odličen glasbeni pedagog in skladatelj. Uglasbil je veliko število svetnih skladb, med katerimi so njegova največja orkestralna dela: opera »Gorenjski slavček«, simfonična pesni-

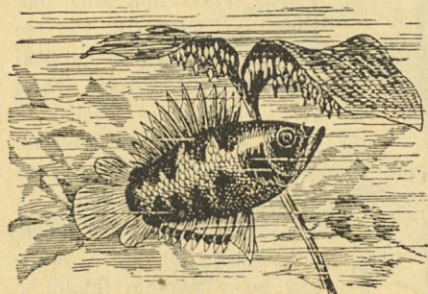
tev »Turki na Slevici« in mnogo zborovih del. Uglasbil je tudi precej latinskih maš in nešteto nabožnih in posvetnih pesmi. Umrl je v Novem mestu leta 1926.

Kipar Tine Kos. — Posnetki kipov tega našega kiparja, priobčeni v 2. in 3. številki »Razorov«, dovolj jasno govore o veliki spretnosti njegovega oblikovanja. Posebno rad modelira človeka pri delu. Tine Kos je kmetski sin in se je rodil leta 1894 v Češnjicah pri Moravčah. Dovršil je tehnično srednjo

šolo v Ljubljani leta 1912, kjer je dobil prvo podstavo za svoje kiparsko delovanje pri prof. Repiču. Potem je obiskoval umetniško akademijo na Dunaju, sedaj pa živi in deluje kot kipar v Ljubljani. Ob razpisu za kiparska dela v novi palači parlamenta v Beogradu je lani prejel prvo nagrado.

DROBNE ZANIMIVOSTI

Skrbne ribe. — V tropskih rekah in ribnikih živijo neke vrste ostriz, ki obešajo svoj zarod na liste vodnih rastlin. Nekatere teh vodja imajo namreč tako mehko blatno dno, da se voda pri najmanjšem stresljaju skali in zgosti od dvigajočega se blata. Mladi zarod bi se v taki gosti brozgi zadušil. Zato obe-

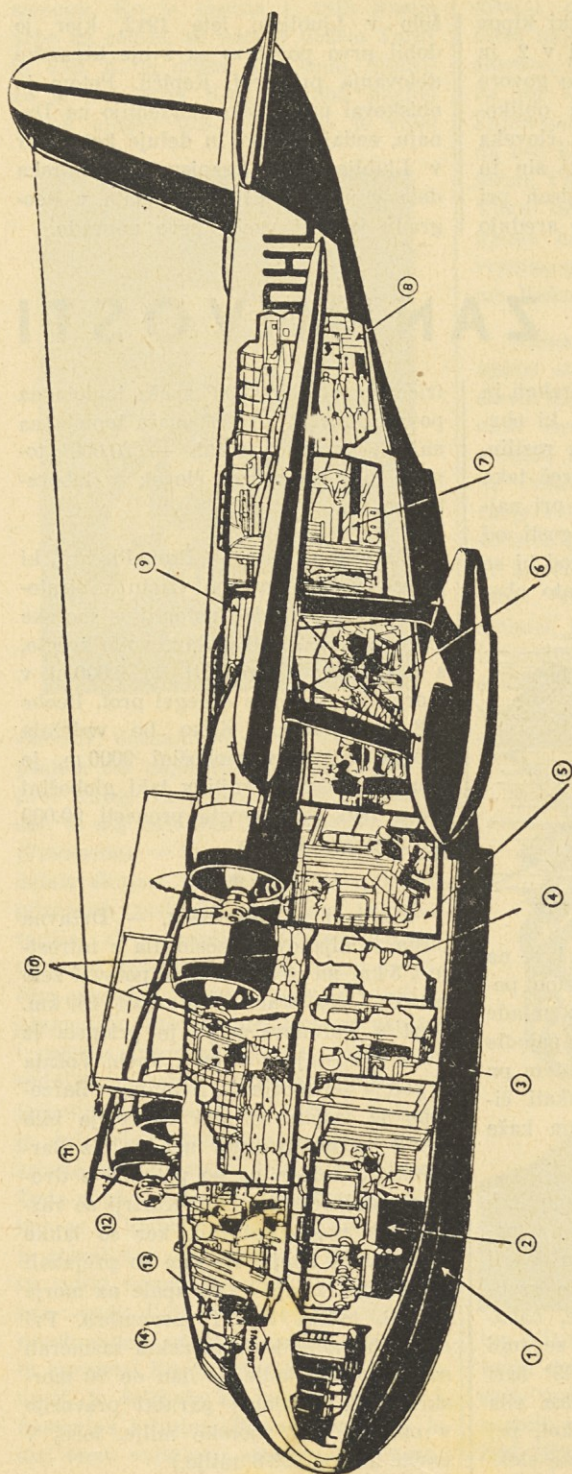
šajo nekatere ribe v teh vodah ikre na liste vodnih rastlin tik pod vodno površino. Tako obešene ostanejo mlade ribice vse dotlej, dokler niso pojedle vseh hranilnih snovi jajčeca. Potem pa že znajo plavati in same poiskati čistejšo vodo. Eno takih rib nam kaže slika.

20.000° toplote. — Amerikskemu fiziku prof. Wendtu se je posrečilo v nalašč za to zgrajenem laboratoriju doseči toploto 20.000° C. Da boste lažje razumeli to visoko številko toplote, navedemo nekaj primerov: pri 0° se topi led, pri 100° vre voda, pri 525° žari železo, pri 800° izgine privlačna sila magneta, pri 1470° se topi nikel, pri 1800° platina, 4000° toplote doseže elek-

trična obločnica, 6000° znaša toplota na površini sonca, 18.000° znaša toplota na najbolj vročih zvezdah — 20.000° toplote pa je dosegel človek v laboratoriju.

Piccard na delu. — Prof. Piccard, ki je zaslovel po svojem vzletu v stratosfero, se hoče zdaj potopiti v morske globine in že gradi jekleno votlo kroglo, s katero hoče prodreti do 9.000 m v morje. Do sedaj je dosegel prof. Beebe 923 m globočine. Kako bo vzdržala krogla pritisk v globočini 9000 m, je drugo vprašanje, kajti v taki globočini mora vsak cm² krogle prenesti 90.000 kilogramov pritiska.

Rimljani na potovanju. — Državna pošta Rimljanov je poslovala s hitrostjo 75 km na uro. Cezar je potoval zelo hitro. V 24 urah je prevozil 150 km. Vest o Neronovi smrti je prispela iz Rima v Španijo v sedmih dneh. Vožnja z galejo po morju iz Neaplja v Barcelono je trajala 12 dni — če je bilo morje mirno in veter ugoden. Iz Barcelone v Toledo pa so potovali z dvo-vprežnimi vozovi 7 dni. Kurirji so razmeroma naglo potovali, ker so lahko izmenjavali konje. Na dan so prejahali do 210 km. Ladje so se upale na morje od 10. marca do 11. novembra. Pri ugodnih morskih vremenskih razmerah so pa jadrle ladje na dan do 70 morskih milj. (Moderni parniki prevozijo v eni uri 33½ morske milje, torej v enem dnevu 796½ milje.)

Orjaška letala za preko-oceanski potniški promet — Gradnja šestih največjih letal, kar je bilo kdaj zgrajenih v Ameriki in prvih te vrste, določenih izključno za prevažanje potnikov čez Atlantski ocean, se bliža koncu. Nova letala so sploh največja, kar so jih kdaj zgradili Američani. V vsakem letalu bo prostora za 50 potnikov in za polet iz Amerike v Evropo bo rabilo približno 24 ur. Na krajši poti, kjer bi ne bilo treba vzeti s seboj velikih zalog pogonskih snovi, bi bilo v letalu prostora za 75 potnikov. Polno obteženo letalo bo tehtalo 42 in pol tone. Vsako letalo ima štiri motorje po 1500 HP. To so obenem najmočnejši letalski motorji, kar jih pozna doslej svet. Letala so večja od ladje, s katero je Kolumb priplul v Ameriko. Njihova hitrost znaša 200 milj na uro, akcijski radius pa 3200 milj. Razen 50 do 75 potnikov bo v vsakem letalu še 10 mož posadke. — Zdaj si pa oglejmo še razkošno notranjo opremo teh velikih letečih hotelov. Enega vidimo v prerezu na naši sliki. Iz letalskega in tehniškega vidika je to pravo čudo tehnike, ki si ga je ustvaril čas s svojimi prometnimi zahtevami glede hitrosti, točnosti in varnosti. Po sliki boste lahko dobili vsaj približen pojem, kako visoko se je že razvila moderna tehnika in kako ogromen napredek se kaže v letalstvu. — Št. 1 nam kaže kovinasti nos letala, št. 2 salon za kadilce, št. 3 kuhinjo, št. 4 žensko umival-

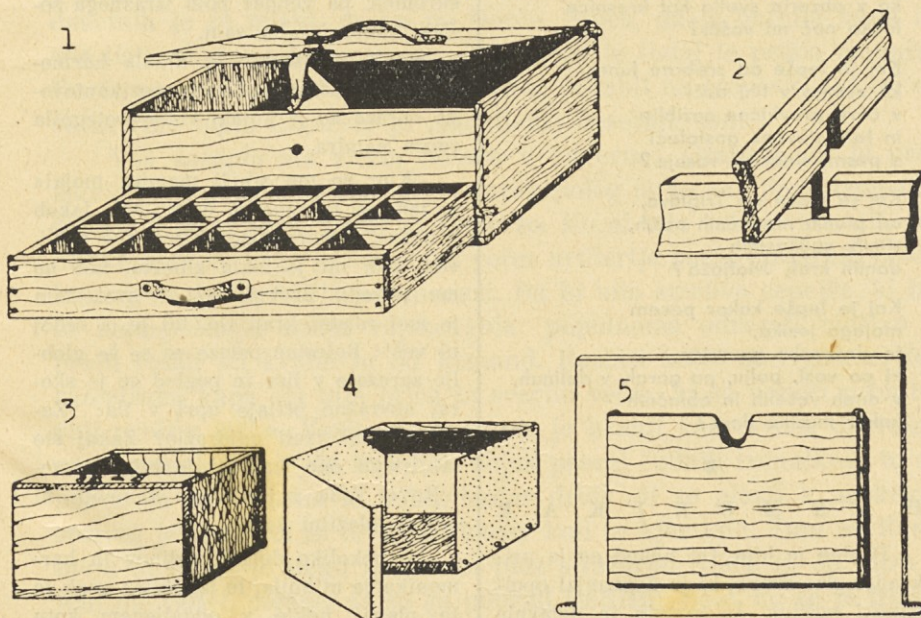
nico, št. 5 pa srednjo kabino za tri potnike ponoči (ležeče) in za štiri potnike čez dan (sedeče). Naslednja št. 6 kaže promenadno kabino za 8 potnikov čez dan in za 4 ponoči, zadnja kabina št. 7 je pa za šest potnikov čez dan in za 4 ponoči. Prtljaga je zadaj v letalu (8), potrebščine, ki izpremene kabino v spalnico, so pa zgoraj (9). Pošta je spravljena za pilotovo

kabino (10), pri uradniku letalske pošte (11). Sledi prostor za radiotelegrafista (12). Glavni in pomožni pilot sta čisto spredaj ob krmilih letala (13 in 14). Angleška letala za prekoceanski potniški polet so nekoliko lažja od ameriških, saj tehtajo samo po 18 ton. Imajo tudi manjše motorje in sicer po 740 HP. Njihova največja hitrost znaša 320 km na uro.

NAŠA DELAVNICA

Kdor hoče delati, mora imeti orodje. Zato bomo potrebovali pri naših načrtih marsikatero orodje: žago, žagico, kladivo, klešče, dleto, zavijač, pilo, brusni kamen, vijake itd. Kar lepo poišči v svojem stanovanju po vseh kotih in prav gotovo boš našel marsikaj, kar

terem boš imel sleherno orodje na svojem mestu. Le oglej si sliko št. 1. Mar ni pripraven ta zabojček? V zgornjo polovico boš shranjeval večje predmete (kladivo, klešče, pile, dleta itd.), v spodnji del, ki se da ven potegniti in ki je razdeljen na predalčke, pa boš

boš s pridom porabil pri svojem delu! Dokler pa je orodje raztreseno in dokler niti ne veš, kakšno orodje sploh imaš in kje ga imaš, ne boš imel veselja do svoje sprave. Vsaka reč na svoje mesto! Zato poišči in zberi vse, karkoli boš uporabnega našel, očisti in se loti zgraditi poseben zabojček, v ka-

shranjeval žeblje po velikosti, vijake, majhna svedra, zakovice in drugo. Predalčke najbolje napraviš tako kakor kaže skica 2. Bolj pripravno je, če si napraviš predalčke iz lesa (sl. 3), ki jih pri uporabi kar ven vzameš. Predalčki so lahko iz pločevine (sl. 4). Velikost vsega zabojčka in posameznih predal-

kov je poljubna. Po številu in velikosti orodja boš sam sprevidel, kakšne mere si boš izbral. Za razne načrte, skice, proračune in kopirni papir pa napravi vtikalo sl. 5, ki ga pritrdiš vznotraj na pokrov. Iz vseh slik je jasno razvideti, kako se pokrov zapira in odpira. Zapiralo je iz kosa starega usnja, prav

tako držaj na vrhu pokrova in na spodnjem delu zaboječka. Na ta način boš imel lepo shranko za svoje orodje — in vesel ga boš. Nikoli več se ne boš jezil, kje je kladivo, kje bi dobil primeren žebelj in drugo. In tudi mati bo vesela, ker ji boš dokazal, da ljubiš red in da nisi le za žgance otepati.

N A J M L A J Š I R O D

Jelka Vuk

Kaj je lepše?

Kaj je lepše kakor sončni žarek zlati,
topel, božajoči, ves ljubeči,
dobro jutro mi želeči?

Kaj je lepše od danice,
ko ob zori rdeči sveti,
kaj še lepše od večerne zvezde,
ko z obzorja svetla kot kresnica
lahko noč mi vošči?

Kaj je lepše od srebrne lune,
ko zemljó v tihi noči
v čare pravljicne zaziblje
in tam slavček gostoleči
s pesmi sladkimi vasuje?

Kaj je lepše od Triglava,
od planin mogočnih naših,
silnih, veličastnih
domih kralj' Matjaža?

Kaj je lepše kakor pesem
mojega jezika,
te slovenske govorice,
ki po vasi, polju, po gorah, v dolinah,
v dneh veselih in oblačnih
kakor muzika doni?

H A R M O N I K A R

Poldne je bilo. Od nekod se je prikradel glas zvona, ki je naznanjal opoldanski počitek. Iz trgovin in delavnic so se vsuli ljudje, da je ulica kakor razburkano morje vzvalovila.

Iz samotne veže je priplaval glas harmonike, izprva nežno kot komaj porojeno dete, pa malo jačje, pa zopet pritaženo kot neizrečena beseda. Glasovi so butnili ob me, da sem se nehote zdrznil.

»Že zopet berač!« so se čuli glasovi neprikrite jeze iz oken. Pa igralec ni prosil. Njegov blede upadel obraz je bil zamaknjen v tla, kakor da tiči tam moč, ki se preliva v harmonikarja. Prsti so nemirno begali po tipkah, kakor da jih goni skrivnostna sila igralčeve notranjosti. Vsak glas, ki je priplul iz harmonike, je bil tako bolešno skromen, pa vendar poln izraznega sožitja kakor igralec sam.

»Gor čez izaro!« je dihala harmonika, zatarnala je. Preko muzikantovega obraza se je komaj vidno potegnila senca nemira.

»Kjer so me zibali mamica moja!« je tarnala harmonika dalje. »Št. Jakob v Rožu«, je spreletelo v igralčeve misli, »da, tam mi je tekla zibelka, tam so me povedli prvi koraki v svet, tam je moj rojstni kraj. Da, bil je, a sedaj ni več!« Bolestne poteze so se še globlje zarezale v lice in pogled se je skoraj sovražno očitaje uprl v tla: »Zakaj ste mi vzeli najdražje? Zakaj ste mi iztrgli ono, kar mi je bilo najsvežejše?« Toda iz mrtvega kamenja ni zrasel tolažilni žarek.

Še nekoliko dolgih vzdihov in harmonika je utihnila, le izgubljen zvok je še plakal nekje v oddaljenem kotu samotne veže.

Malo pripognjen je odhajal muzikant, gnan od notranje sile in z boljo pretkanega čuta brezdomstva. Kadar koli pa me je pot pripeljala do te veže, vedno se mi je zdelo, da tava okoli izgubljen akord in vzdihuje: »Gor čez izaro!«

Guzej Gustav